

VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO

Petra Jarkovič

**SODELOVANJE SLOVENSКИH POTUJOČIH KNJIŽNIC
Z DOMOVI STAREJŠIH OBČANOV**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Krško, 2022

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Petra JARKOVIČ

Naslov pisne naloge: Sodelovanje slovenskih potujočih knjižnic z domovi starejših občanov

Kraj: Krško

Leto: 2022

Št. strani: 26

Št. preglednic: 3

Št. strani prilog: 7

Št. slik: 5

Št. prilog: 2

Št. referenc: 23

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Valvasorjevi knjižnici Krško

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Urška Šoštar

UDK: 021.65:364-54-053.9(497.4)

Ključne besede: starejši ljudje, potujoče knjižnice, domovi za stare ljudi, Posavska potujoča knjižnica, spletna anketa, pisni intervju

Izvleček

Potujoče knjižnice izpolnjujejo svoj namen s posredovanjem knjižničnega gradiva, s čimer zadovoljijo različne potrebe uporabnikov. Posebno skupino uporabnikov predstavljajo stanovalci domov starejših občanov (DSO), ki imajo zaradi zdravstvenih težav in ovir otežen prihod v bližnjo knjižnico, kjer bi lahko sami dostopali do gradiva ali se posluževali drugih knjižničnih storitev in dejavnosti. Ravno potujoče knjižnice lahko pripomorejo in približajo knjižnične storitve uporabnikom stanovalcem kar pred ustanovami DSO-jev. Glavni namen raziskave je ugotoviti uspešnost sodelovanja potujočih knjižnic z DSO-ji, zadovoljstvo stanovalcev s storitvami, dejavnostmi in obiski potujoče knjižnice, primerno opremljenost gradiva za lažje iskanje (večji tisk) in morebitno izvajanje bralnih projektov med stanovalci uporabniki DSO-jev. V raziskavo, izvedeno marca 2022, so bili vključeni bibliotekarji na potujočih knjižnicah v Sloveniji in zaposleni v posavskih DSO-jih. Na spletno anketo je odgovorilo osem bibliotekarjev, v pisnem intervjuju pa so sodelovali trije zaposleni v DSO-jih. Rezultati raziskave so pokazali, da so stanovalci uporabniki zadovoljni z obiskom, dostopom, knjižnično zbirko in storitvami potujočih knjižnic. Potujoče knjižnice nimajo opremljenega knjižničnega gradiva z vidnimi oznakami za lažje iskanje. Prav tako ne izvajajo bralnih projektov v sodelovanju z DSO-ji, vendar si v prihodnosti to želijo. Rezultati raziskave v treh posavskih DSO-jih so potrdili zadovoljstvo stanovalcev uporabnikov in zaposlenih s sodelovanjem s Posavsko potujočo knjižnico. Predlog uvedbe bralnega projekta zaposleni v DSO-jih ocenjujejo kot zanimiv za stanovalce uporabnike.

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem mentorici in sodelavki Urški Šoštar za vodenje, podporo, strokovno pomoč in motivacijske nasvete v času usposabljanja in izobraževanja, predvsem pri pisanju pisne naloge za bibliotekarski izpit.

Prav tako se zahvaljujem vsem sodelujočim bibliotekarjem iz potujočih knjižnic in zaposlenim iz Doma upokojencev in oskrbovancev Impoljca, Doma starejših občanov Krško in Doma upokojencev Brežice.

Zahvaljujem se tudi vsem zaposlenim v Valvasorjevi knjižnici Krško, ki so me podpirali in spodbujali ter prijazno sprejeli v svojo sredino.

Posebno se zahvaljujem tudi svoji družini in Simonu, ki so mi na različne načine stali ob strani in me spodbujali.

KAZALO

1 UVOD	1
2 POTUJOČA KNJIŽNICA.....	2
2.1 POTUJOČE KNJIŽNICE V SLOVENIJI.....	3
2.2 POSAVSKA POTUJOČA KNJIŽNICA.....	5
3 STAROSTNIKI KOT CILJNA SKUPINA POTUJOČIH KNJIŽNIC.....	6
3.1 MREŽA DOMOV STAREJŠIH OBČANOV V SLOVENIJI.....	8
3.1.1 Domovi starejših občanov v posavski regiji	9
4 RAZISKAVA.....	10
4.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ	10
4.2 VZOREC RAZISKAVE.....	12
4.3 POSTOPEK RAZISKAVE	12
5 REZULTATI RAZISKAVE	13
5.1 REZULTATI SPLETNE ANKETE POTUJOČIH KNJIŽNIC	13
5.2 REZULTATI PISNEGA INTERVJUJA ZAPOSLENIH V POSAVSKIH DOMOVIH STAREJŠIH OBČANOV.....	19
5.2.1 Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca.....	19
5.2.2 Dom starejših občanov Krško	20
5.2.3 Dom upokojencev Brežice	20
6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI.....	21
7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA.....	24

KAZALO SLIK

Slika 1: Shema splošnih in potujočih knjižnic v Sloveniji v letu 2017 (Vir: Bon idr., 2017, str. 10).....	4
Slika 2: Posavska potujoča knjižnica na postajališču pred ustanovo Doma starejših občanov Krško (foto: arhiv Posavske potujoče knjižnice)	5
Slika 3: Prikaz uporabe dvizne rampe na Posavski potujoči knjižnici (foto: arhiv Posavske potujoče knjižnice)	6
Slika 4: Uporaba knjižničnih storitev na potujočih knjižnicah s strani stanovalcev uporabnikov v DSO-jih	16
Slika 5: Obveščanje DSO-jev o prihodih potujočih knjižnic	17

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Obisk, postanek in število stanovalcev uporabnikov Posavske potujoče knjižnice	10
Preglednica 2: Obiskovanje DSO-jev s strani potujočih knjižnic	13
Preglednica 3: Literarni žanri, po katerih posegajo stanovalci uporabniki v DSO-jih	15

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: Anketni vprašalnik za bibliotekarje na potujočih knjižnicah.....	I
PRILOGA 2: Vprašanja za zaposlene v DSO-jih	V

SEZNAM KRATIC

DSO – Dom starejših občanov

1 UVOD

Potujoče knjižnice imajo v svoji zbirki gradivo za vse starostne skupine uporabnikov, za katere oblikujejo in prilagajajo knjižnične storitve glede na njihove informacijske potrebe in bralne želje. Pomembno skupino uporabnikov potujočih knjižnic predstavljajo tudi starostniki v domovih starejših občanov (v nadaljevanju DSO), ki imajo zaradi zdravstvenih težav in ovir, ki so predvsem posledice staranja, otežen prihod v bližnjo knjižnico, kjer bi lahko sami dostopali do gradiva ali se posluževali drugih knjižničnih storitev in dejavnosti. Lujic (2002) pravi, da imajo vsi uporabniki pravico do ustreznega, aktualnega in "živega" gradiva, s pomočjo katerega bodo lahko kvalitetno uresničevali svoje potrebe. Ne glede na sprejeto zakonodajo in deklaracije, kot so Zakon o knjižničarstvu (2001), IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah (1994), Splošna deklaracija človekovih pravic (2018) ipd., so knjižničarji k oblikam dela in razvijanju dejavnosti, ki so namenjene prav posebnim skupinam uporabnikom, zavezani na osnovi temeljnih načel etike in humanizma.

Čeprav poznamo več oblik sodelovanja splošnih knjižnic z DSO-ji (dostava in izposoja gradiva v DSO-jih, premične zbirke gradiva v DSO-jih, obisk knjižničarjev iz osrednjih knjižnic ipd.), predstavlja obisk potujoče knjižnice za starostnike dodaten doprinos. Poleg telesnih potreb posameznikov se ne sme prezreti psihosocialnih potreb, ki se v procesu staranja spreminjajo. Spremembe na psihičnem področju zajemajo motoriko, spomin, motivacijo, emocije in osebnost. Socialne spremembe se kažejo pri odnosu med starostnikom in družbo, pri družinskih odnosih, stanovanjskih razmerah, prostem času, aktivnostih v starosti in drugo (Cijan in Cijan, 2003). Na omenjene spremembe se potujoča knjižnica lahko pripravi ter jih upošteva pri snovanju in izvajanju storitev in dejavnosti z namenom omogočati ustvarjalno preživljanje prostega časa, učenje in nadaljnji osebni razvoj starostnikov, kar je odvisno od zmožnosti in zanimanja posameznikov.

Namen naše raziskave je bil ugotoviti uspešnost sodelovanja slovenskih potujočih knjižnic z DSO-ji, zadovoljstvo stanovalcev uporabnikov s storitvami, dejavnostmi in obiski potujoče knjižnice, primerno opremljenost gradiva za lažje iskanje in morebitno izvajanje bralnih projektov med stanovalci uporabniki DSO-jev s ciljem izboljšati oz. odpraviti pomanjkljivosti pri delu ter izboljšati in utrditi sodelovanje potujočih knjižnic z DSO-ji.

V prvem, teoretičnem, delu naloge bomo predstavili poslanstvo in organiziranost mreže slovenskih potujočih knjižnic, s poudarkom na predstavitvi Posavske potujoče knjižnice in DSO-jev, s poudarkom na kratki predstavitvi domov v Posavski regiji. Opredelili bomo starostnike kot ciljno skupino potujočih knjižnic in se osredotočili na njihove težave ter omejitve, ki so posledice staranja in zdravstvenih težav. Oprli se bomo na smernice in priporočila za pripravo storitev za starejše uporabnike splošnih knjižnic, ki so na voljo na mednarodni in državni ravni.

V drugem, empiričnem delu naloge bomo najprej predstavili podatke in mnenja zaposlenih na 13 slovenskih potujočih knjižnicah, ki smo jih dobili s pomočjo spletne ankete (kvantitativna metoda). Predstavili bomo tudi podatke in mnenja treh zaposlenih v DSO-jih v Posavski regiji, ki smo jih pridobili s pomočjo spletnega intervjuja (kvalitativna metoda).

2 POTUJOČA KNJIŽNICA

Začetki in zamisli potujočega knjižničarstva segajo že v 17. stoletje, ko so se na Škotskem organizirale rotirajoče zbirke in v ZDA začela gibanja potujočega knjižničarstva, kar so bile predhodne oblike današnjih potujočih knjižnic in bibliobusov (v angleščini jih poznamo kot *itinerating libraries, box libraries, traveling libraries, mobile libraries, bookmobile*). Izhodišče zaključenih knjižničnih zbirk, ki potujejo od kraja do kraja, je bilo spodbujanje branja in pismenosti na podeželju, njihov cilj pa postopna ustanovitev lokalne knjižnice. Šele v začetku 20. stoletja je potujoča knjižnica dobila svojo sedanjo definicijo, ki kot osnovno poslanstvo potujočih knjižnic določa zagotavljanje gradiva in storitev bralcem oz. uporabnikom, ki so preveč oddaljeni od svoje knjižnice oz. tam, kjer knjižnic ni. Prvi potujoči knjižničar na Slovenskem in na Balkanu je bil Lovro Stepišnik, ki je naredil poseben poskus ter poslal moža s košem knjig po vaseh in na Pohorje, da bi med kmete delil knjige. Leta 1998 je bil v Sloveniji pri Zvezi bibliotekarskih društev ustanovljen Stepišnikov sklad, katerega namen je pospeševanje razvoja in strokovnega dela na področju potujočega knjižničarstva (Vozel in Badovinac, 2011).

V dokumentu Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (2019) je zapisano, da mora splošna knjižnica omogočati enakopraven dostop do knjižničnih storitev za vse prebivalce. Knjižnica zato zagotavlja dejavnosti tudi na lokacijah, kjer prebivajo uporabniki z

omejenim gibanjem in omejeno sposobnostjo gibanja, med katere sodijo zapori, bolnišnice, DSO-ji in drugi podobni zavodi. Tudi IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah (1994) pravi, da so storitve knjižnice na voljo po načelu enakega dostopa za vse ne glede na starost, raso, spol, vero, narodno pripadnost, jezik ali socialni položaj. Uporabnikom, ki iz kakršnih koli razlogov ne morejo uporabljati rednih storitev knjižnice in običajnih gradiv, je knjižnica dolžna zagotoviti in priskrbeti posebne vrste storitev in gradiv.

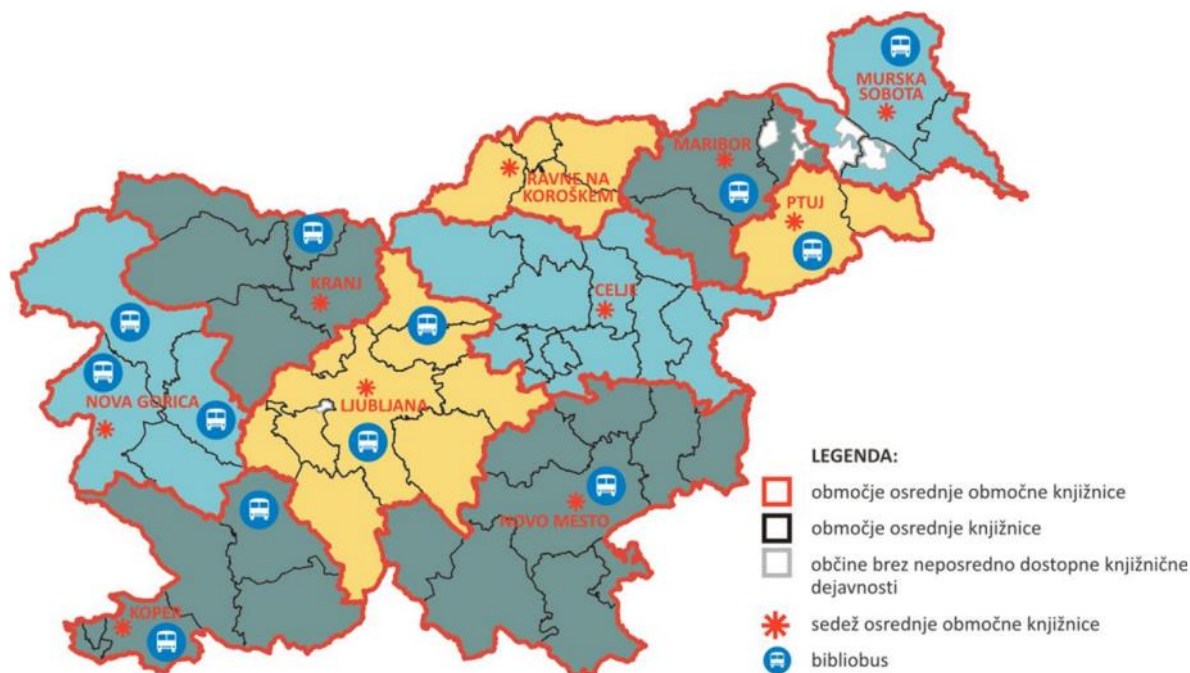
Potujoča knjižnica je v Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2019) opredeljena kot organizacijska enota knjižnice, ki zagotavlja delovanje premične zbirke po določenem urniku (okvirno enkrat tedensko v trajanju najmanj ene ure). Postajališča potujočih knjižnic so umeščena v naseljih z manj kot 1500 prebivalci in so od postajališča oddaljeni največ 1000 m. V pomoč pri načrtovanju in organizaciji potujoče knjižnice se uporabljajo mednarodna priporočila, kot so IFLA Mobile library guidelines (2010). Priporočila navajajo, da so storitve potujočih knjižnic bistvene za knjižnično javno službo in so obravnavane kot sestavni del splošnih knjižnic. Potujoče knjižnice so učinkovita pomoč prebivalcem, ki so prikrajšani pri dostopu do najbližje knjižnice, prav tako so najbolj prilagodljive, saj se lahko hitro odzovejo na spreminjajoče se potrebe prebivalstva.

Naloge potujočih knjižnic in premičnih zbirk so manjšanje razlik med mestom in njegovim obrobjem, širjenje in spodbujanje tako bralne kulture kot bralne pismenosti in kulture v širšem smislu ter navsezadnje tudi prepoznavanje potreb po ustrezni obliki knjižničarstva in knjižničnih storitev za posamezna območja in kraje (Pugelj, 1994).

2.1 POTUJOČE KNJIŽNICE V SLOVENIJI

V Sloveniji je trenutno 13 potujočih knjižnic, med katerimi sta dva kombija (Domžale in Kamnik), šest avtobusov (Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica in Ptuj) in pet vozil z osnovo tovornjaka (Ajdovščina, Novo mesto, Postojna, Tolmin in Posavje).

Na Slika 1 je predstavljena shema splošnih knjižnic po občinah, na kateri so označene potujoče knjižnice, ki so vozile v letu 2017 (Bon idr., 2017, str. 10). Najmlajša potujoča knjižnica, tj. Posavska, na sliki še ni prikazana, saj je bil projekt realiziran tri leta kasneje.

Slika 1: Shema splošnih in potujočih knjižnic v Sloveniji v letu 2017 (Vir: Bon idr., 2017, str. 10)

Po podatkih, ki jih je zbrala avtorica Mrgole Jukič (2021), so potujoče knjižnice v letu 2020 skupaj vozile v 85 od 212 slovenskih občin, obiskovale so tudi zamejce na hrvaški strani (Koper in Novo mesto), italijanski strani (Koper in Nova Gorica) in na madžarski strani (Murska Sobota). Leta 2020 je bilo 833 postajališč potujočih knjižnic, največ v Posavju (90), sledita Tolmin (86) in Nova Gorica (85). Največ aktivnih članov je beležila potujoča knjižnica iz Maribora (2670) in najmanj domžalska potujoča knjižnica (341). Tudi največji obisk¹ so imeli v Mariboru (19.722), saj bibliobus vozi v dveh izmenah. Med ostalimi potujočimi knjižnicami je bil velik obisk na Ptuju (17.239) in v Novi Gorici (16.357); najmanjši obisk so zabeležili v Domžalah (1544) ter v Posavju (1485), saj je Posavska potujoča knjižnica začela voziti oktobra 2020. Članarine so se na posameznih potujočih knjižnicah uvajale postopoma, zaračunavali jih niso v osmih potujočih knjižnicah, to je v Ajdovščini, Domžalah, Kamniku, Kopru, Ljubljani, Novi Gorici, Tolminu in v Posavju. Opominov se ni zaračunavalo v Kopru in Trzinu, zamudnin ne v Kopru, Mariboru, Murski Soboti in Trzinu. Tudi izposojevalni roki so bili daljši kot v stacionarnih knjižnicah.

¹ Potrebno je omeniti, da je bil v tem letu upad obiska in izposoje zaradi upoštevanja Odloka o začasnih ukrepih za preprečevanje in obvladovanje okužb z nalezljivo boleznijo COVID-19.

2.2 POSAVSKA POTUJOČA KNJIŽNICA

O ideji skupne potujoče knjižnice v Posavju, ki se je realizirala v letu 2020, se je razmišljalo že od leta 2016. Posavska potujoča knjižnica, imenovana Bralko, je na pot prvič odpeljala 5. oktobra 2020. Projekt vodijo štiri posavske splošne knjižnice, to so Valvasorjeva knjižnica Krško, Knjižnica Brežice, Knjižnica Sevnica in Knjižnica Laško, ki delujejo v petih posavskih občinah (Krško, Brežice, Sevnica, Radeče in Kostanjevica ob Krki). Prihod bibliobusa na postajališče pospremi himna, ki jo je napisala in izvedla Nuška Drašček, glasbenica radeških korenin (Posavska potujoča knjižnica, b. d.).

Slika 2: Posavska potujoča knjižnica na postajališču pred ustanovo Doma starejših občanov Krško (foto: arhiv Posavske potujoče knjižnice)

V dokumentu Letno poročilo Posavske potujoče knjižnice je navedeno, da je bilo na zadnji dan v letu 2021 v zbirki Posavske potujoče knjižnice 14.313 enot gradiva, od tega približno 5000 enot na sami potujoči knjižnici, ostalo gradivo pa v skladišču, ki je nameščeno v prostorih Valvasorjeve knjižnice Krško (Posavska potujoča knjižnica, 2022).

Število postajališč in čas trajanja postankov sorazmerno ustrezata višini finančnih sredstev, ki jih posamezna občina, soustanoviteljica Posavske potujoče knjižnice, prispeva za njeno delovanje. Na začetku delovanja Posavske potujoče knjižnice je bilo zasnovanih 90 postajališč,

njihovo število se je januarja 2022 povečalo na 96. Konec leta 2021 je bilo vpisanih 1122 članov, od tega je bilo 995 aktivnih članov. Članarine na Posavski potujoči knjižnici ni, zaračunajo se le zamudnine in opomini (Posavska potujoča knjižnica, 2022).

Bibliobus je opremljen z dvižno rampo in tako dostopen uporabnikom na invalidskih vozičkih, mamicam z otroškimi vozički in starejšim osebam, ki težje premagujejo stopnice. Na Slika 3 lahko vidimo, kako so se stopnice spremenile v dvižno rampo, da je lahko stanovalka uporabnica iz DSO-ja Krško vstopila v bibliobus.

Slika 3: Prikaz uporabe dvižne rampe na Posavski potujoči knjižnici (foto: arhiv Posavske potujoče knjižnice)

3 STAROSTNIKI KOT CILJNA SKUPINA POTUJOČIH KNJIŽNIC

Pomembno skupino uporabnikov potujočih knjižnic predstavljajo starostniki v DSO-jih, to institucionalizirano skupino uporabnikov se zaradi številnih omejitev uvršča v skupino ranljivih uporabnikov.

V strokovni terminologiji se pojavljajo različna poimenovanja za skupine ranljivih uporabnikov (hendikepirani uporabniki, invalidi, prizadeti, funkcionalno in intelektualno ovirani ali

uporabniki s posebnimi potrebami), ki so hendikepirani v smislu, da jim je iz kakršnega koli razloga onemogočen dostop do knjižničnega gradiva in informacij in imajo posledično zaradi tega manj možnosti za razvoj in uresničevanje svojih potreb (Lujčić, 2002).

V literaturi se pojavljajo različna poimenovanja za strokovni termin starostnik. Avtorji uporabljajo sopomenske izraze kot so starejši, stari ljudje, star človek in starostniki. Za lažje razumevanje smo se v nalogi odločili za uporabo izrazov "starostnik" in "stanovalci uporabniki".

Človekov razvoj poteka vse življenje. Macuh (2017) pravi, da se posameznik skozi različna življenjska obdobja ves čas srečuje z različnimi fizičnimi, kognitivnimi, zdravstvenimi in socialnimi spremembami in ima določene potrebe, katerim želi zadostiti. Z vstopom v tretje življenjsko obdobje (po 65. letu starosti) se lahko pojavi upad človekove potrebe in želje po učenju ter novih izkušnjah, zato je potrebno starostnike motivirati, da so v tretjem in kasneje v četrtem življenjskem obdobju (po 80. letu starosti) polno aktivni in ustvarjalni na vseh področjih. Starostniki se po 65. letu starosti pogosto odločijo za institucionalno varstvo, saj jim to zagotavlja, da se lažje soočajo z življenjskimi ovirami.

Ker delež prebivalstva nad 65 let nezadržno raste, z njim raste tudi število slepih in slabovidnih oseb, ki imajo enake informacijske potrebe kot videči (Likar, 2017). Za kvaliteto življenja starostnikov je potrebna širša družbena skrb na različnih ravneh. Ker starostniki predstavljajo vse večji del prebivalstva, je potrebno spremeniti gledanje na njih in jim odpirati možnosti za aktivno staranje, da se v življenju usposablajo za samostojno premagovanje težav (Kramberger, 1992).

Poleg nudenja pomoči zaradi nezmožnosti samostojnega življenja, nudenja varnosti in skrbi za zdravje je namen dejavnosti v DSO-jih omogočanje dobrega počutja in kakovostnega življenja posameznika v ustanovi. To se kreira z vključevanjem starostnikov v vseživljenjsko učenje, med katere sodi tudi knjižnična dejavnost, kulturno ustvarjanje in soustvarjanje, bralne dejavnosti, učenje računalništva in tujih jezikov, miselne igre itd. (Macuh, 2017). Pogosta oblika sodelovanja knjižnic s starejšimi bralci so bralno-pogovorna druženja oz. bralne skupine, katerih cilj je ustreči željam stanovalcem po druženju s knjigo in knjižnico, da bi si s knjigami in pogovori obogatili vsakdan, se nasmejali, obnovili pozabljeno znanje, se naučili kaj novega.

Knjižnica pri socializaciji stanovalcev ustvarja okoliščine in priložnosti za zadovoljevanje potrebe starostnikov po prenosu izkušenj, znanj in spoznanj ter tako zagotavlja ugoden psihološki vpliv (Šoštar, 2019).

Starejši uporabniki potujočih knjižnic potrebujejo še dodatno pozornost, zato je potrebno prilagoditi knjižnično zbirko tako, da je na voljo gradivo z večjim tiskom, gradivo z ustrezno medvrstično razdaljo, gradivo, ki fizično ni pretežko, serijske publikacije, zvočne knjige, avdiovizualno gradivo in gradivo z zdravstveno tematiko. Potrebno je zagotoviti tudi ustrezno opremo kot so povečevalna stekla in lupe, ustrezno programsko opremo, elektronske bralnike, ustrezno označene police knjig itd. (Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities, 2000). O ovirah na področju branja opozarja Marakeška pogodba (stopila v veljavo leta 2016), ki definira osebo z oviro na področju branja kot osebo, ki ne more učinkovito brati tiskanega besedila zaradi ovire vida, fizične, zaznavne, razvojne, kognitivne ali intelektualne ovire in zahteva, da se uporabljajo alternativne metode za dostop do informacij, ki jih potrebuje. Dostopni formati vključujejo brajico, večji tisk, elektronske knjige, zvočne knjige s posebno navigacijo, zvočni opisi in radijsko oddajanje (Zaviršek idr., 2016).

Splošne in potujoče knjižnice izvajajo vrsto nalog v povezavi z izobraževanjem starostnikov: sistematično zbiranje literature, namenjeno zainteresiranim uporabnikom, raziskovanje starejših uporabnikov v svojem okolju in pripravljane anket za potencialne uporabnike, izdelovanje in izvajanje programov za delo s starejšimi uporabniki (in razvijanje bralnih projektov), obenem pa tudi specializirano izobraževanje in usposabljanje knjižničarjev na tem področju (Kramberger, 1992).

3.1 MREŽA DOMOV STAREJŠIH OBČANOV V SLOVENIJI

V svetu obstajajo različne oblike pomoči starostnikom, v Sloveniji je značilna izrazito institucionalna usmeritev. Zаметki domskega varstva segajo v 13. stoletje z ustanovitvijo zavoda za neozdravljive bolnike v Ljubljani. Kasneje je bil ustanovljen še azilski zavod v Kamniku. V obdobju pred drugo svetovno vojno in po njej so starostniki živeli v različnih ustanovah, v katerih so jim zagotavljali samo preživetje. To so bili špitali, ubožnice in hiralnice,

ki so zaznamovale institucionalno varstvo starostnikov v današnjem času in jih prištevamo v skupino predhodnikov današnjih DSO-jev (Mali, 2008).

Po podatkih Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (b. d.) je bilo konec leta 2020 v Sloveniji na voljo 21.321 mest v 59 javnih zavodih in 43 pri izvajalcih s koncesijo v 10 območnih enotah Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Celje, Koper, Kranj, Krško, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto in Ravne na Koroškem).

3.1.1 Domovi starejših občanov v posavski regiji

V Posavju deluje pet DSO-jev, to so: Dom upokojencev Brežice, Dom starejših občanov Krško, Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca, Dom upokojencev Sevnica in Trubarjev dom upokojencev Loka pri Zidanem Mostu. Posavska potujoča knjižnica trenutno obiskuje tri DSO-je:

1. Dom upokojencev Brežice,
2. Dom starejših občanov Krško,
3. Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca in njihovo enoto Brezovo.

Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca je bil prvič registriran leta 1952. Do leta 1984 se je imenoval Dom počitka Impoljca in so bili v njem nastanjeni kronično duševni bolniki, duševno manj razvite in lažje psihoorgansko prizadete osebe, ki jih niso sprejeli v DSO-je. V tem času je bila pozornost usmerjena v pridobivanje domskih zmogljivosti za upokojence v Posavju, nakar so občine Sevnica, Krško in Brežice z združenimi sredstvi sofinancirale gradnjo domov za upokojence. Dom upokojencev Krško so odprli leta 1977, dve leti kasneje pa še Dom upokojencev Brežice in Dom upokojencev Sevnica. Vsi trije domovi so bili enota Doma upokojencev in oskrbovancev Impoljca, ki je nastopal kot investitor (Impoljca, b. d.). Dom upokojencev Krško, ki se je preimenoval v Dom starejših občanov Krško, deluje od leta 1995 kot samostojni zavod (Dom starejših občanov Krško, b. d.).

Posavska potujoča knjižnica je začela v letu 2020 obiskovati Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca, v naslednjem letu še njegovo enoto Brezovo ter Dom starejših občanov Krško in Dom upokojencev Brežice. V Trubarjevem domu upokojencev Loka pri Zidanem

mostu obiski Posavske potujoče knjižnice kljub prvotnim dogovorom niso bili realizirani (Posavska potujoča knjižnica, 2022).

Preglednica 1 prikazuje pogostost obiskovanja DSO-jev s strani Posavske potujoče knjižnice², število stanovalcev uporabnikov in čas trajanja postanka.

Preglednica 1: Obisk, postanek in število stanovalcev uporabnikov Posavske potujoče knjižnice

	Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca		Dom upokojencev Brežice	Dom starejših občanov Krško
	Enota Impoljca	Enota Brezovo		
Pogostost obiska	1x / mesec	1x / mesec	1x / mesec	1x / mesec
Trajanje postanka	40 minut	20 minut	45 minut	45 minut
Število obiskovalcev	5	5	3	6

4 RAZISKAVA

4.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ

Potujoča knjižnica mora starejšim uporabnikom posvečati posebno pozornost. Zaradi posebnosti njihove starostne skupine in življenjskih izkušenj imajo starostniki drugačne bralne in informacijske potrebe ter zahteve kot ostali odrasli uporabniki, na kar se je potrebno dodatno pripraviti s prilagajanjem knjižničnih storitev ter knjižnične opreme.

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako so slovenske potujoče knjižnice uspešne v sodelovanju z DSO-ji in kakšne so izkušnje ter dobre prakse bibliotekarjev, zaposlenih na potujočih knjižnicah. Zanimalo nas je tudi, kako so stanovalci DSO-jev, uporabniki potujočih knjižnic, zadovoljni z njihovimi storitvami, dejavnostmi in obiski, kar so nam v njihovem imenu povedali

² Podatki so bili pridobljeni iz COBISS3/Izposoja na dan 1. 4. 2022.

zaposleni v DSO-jih, ki so vezni člen med stanovalci uporabniki in potujočimi knjižnicami. Želeli smo izvedeti, ali imajo potujoče knjižnice gradivo opremljeno z vidnimi oznakami za lažje iskanje (npr. piktogrami, večji tisk ipd.) in oblikovan priporočilni seznam knjig, ki starostnikom in slabovidnim pomaga pri izbiri primernih knjig. Ker splošne knjižnice organizirajo različne bralne projekte, ki spodbujajo branje in dvigajo bralno kulturo, nas je zanimalo, če tudi potujoče knjižnice izvajajo lastne bralne projekte, ki so namenjeni stanovalcem v DSO-jih. Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja in hipoteze:

1. Ali so stanovalci uporabniki v DSO-jih zadovoljni z obiskom, dostopom, knjižnično zbirko in storitvami potujoče knjižnice?

Domnevamo, da so stanovalci uporabniki zadovoljni z obiskom potujoče knjižnice, tako s frekvenco obiskov kot s časom postanka. Stanovalci uporabniki v večini nimajo težav z dostopom na potujoče knjižnice, saj so prilagojene gibalno oviranim osebam. Prav tako domnevamo, da so stanovalci uporabniki zadovoljni s knjižnično zbirko (npr. primernost gradiva) in s storitvami (npr. svetovanje pri izbiri gradiva, medknjižnična izposoja, rezervacije in podaljševanje gradiva).

2. Ali knjižnično gradivo potujočih knjižnic vsebuje vidne oznake za lažje iskanje (npr. večji tisk)?

Domnevamo, da gradivo potujočih knjižnic ne vsebujejo vidnih oznak za lažje iskanje in stanovalci uporabniki potrebujejo več pomoči ter svetovanja s strani bibliotekarja pri izbiri gradiva. Obenem domnevamo, da bibliotekarji preko referenčnega pogovora stanovalcem uporabnikom ponudijo možnost rezervacije ali medknjižnične izposoje zelenega gradiva.

3. Ali potujoče knjižnice izvajajo bralne projekte v sodelovanju z DSO-ji?

Domnevamo, da potujoče knjižnice ne izvajajo bralnih projektov, ki bi bili prilagojeni in namenjeni stanovalcem uporabnikom v DSO-jih, vendar si v prihodnosti želijo tovrstne projekte zasnovati in jih izvajati.

4.2 VZOREC RAZISKAVE

Prvi del raziskave je bil izveden s 13 bibliotekarji³ na slovenskih potujočih knjižnicah, zato je vzorec namenski in reprezentativen. Z bibliotekarji smo izvedli spletno anketo, ki je bila oblikovana s spletnim orodjem 1-KA. Bibliotekarje na potujočih knjižnicah smo kontaktirali po elektronski pošti in jim posredovali povezavo do anketnega vprašalnika.

Izmed 13 potujočih knjižnic je bilo osem takih, ki obiskujejo DSO-je in so njihovi bibliotekarji izpolnili spletno anketo: Ljubljana, Murska Sobota, Tržič, Ajdovščina, Nova Gorica, Posavje, Tolmin in Postojna. Ostalih pet potujočih knjižnic (Maribor, Ptuj, Kamnik, Novo mesto in Koper) se je na posredovano anketo odzvalo z odgovorom po elektronski pošti, v katerem so pojasnili, da ne sodelujejo z bližnjimi DSO-ji.

Ker je bil dostop do stanovalcev uporabnikov v času raziskave omejen, smo zaradi upoštevanja Odloka o začasnih ukrepih za preprečevanje in obvladovanje okužb z nalezljivo boleznijo COVID-19 izvedli pisni intervju preko elektronske pošte s tremi zaposlenimi v DSO-jih, in sicer iz Doma upokojencev Brežice, Doma starejših občanov Krško in Doma upokojencev in oskrbovancev Impoljca.

4.3 POSTOPEK RAZISKAVE

V začetni fazi raziskave smo oblikovali anketni vprašalnik za bibliotekarje potujočih knjižnic, ki je vseboval 21 vprašanj. Anketni vprašalnik smo oblikovali s pomočjo spletnega orodja IKA (PRILOGA 1). Povezavo do spletnega anketnega vprašalnika smo poslali na elektronske naslove oseb, ki so zaposlene kot bibliotekarji na potujočih knjižnicah. Povezava je bila najprej dostopna 14 dni, nato smo jo podaljšali še za 14 dni, da smo dobili odgovore od vseh 13 potujočih knjižnic v Sloveniji. Anketiranje se je zaključilo konec marca 2022.

Za zaposlene v treh posavskih DSO-jih (Brežice, Krško in Impoljca) smo pripravili pisna vprašanja (

³ Termin bibliotekar zajema vse zaposlene na potujoči knjižnici ne glede na stopnjo izobrazbo.

PRILOGA 2). Po elektronski pošti smo jih poslali tistim zaposlenim, ki v DSO-ju skrbijo za komunikacijo s Posavsko potujočo knjižnico. Njihove odgovore smo prejeli prav tako do konca marca 2022.

5 REZULTATI RAZISKAVE

5.1 REZULTATI SPLETNE ANKETE POTUJOČIH KNJIŽNIC

Od 13 slovenskih potujočih knjižnic, ki so bile zajete v vzorcu, je osem takih, ki imajo v mrežo postajališč vključene tudi postanke pred DSO-ji. Skupaj obiščejo 120 stanovalcev uporabnikov v 21 DSO-jih. Iz

Preglednica 2 so razvidne tudi občine, v katerih potujoče knjižnice obiskujejo DSO-je.

Preglednica 2: Obiskovanje DSO-jev s strani potujočih knjižnic

Št.	Potujoča knjižnica	Občine	Število DSO-jev	Redni stanovalci uporabniki
1.	Potujoča knjižnica Ljubljana	Medvode, Mestna občina Ljubljana, Škofljica	4	40
2.	Potujoča knjižnica Murska Sobota	Kuzma, Beltinci, Murska Sobota, Hodoš, Sveti Jurij	6	30
3.	Potujoča knjižnica Tržič	Tržič	1	8
4.	Potujoča knjižnica Ajdovščina	Ajdovščina, Vipava	2	8
5.	Potujoča knjižnica Nova Gorica	Nova Gorica, Brda	2	2
6.	Posavska potujoča knjižnica	Brežice, Krško, Sevnica	3+1 ⁴	19
7.	Potujoča knjižnica Tolmin	Tolmin	2	10
8.	Potujoča knjižnica Postojna	Postojna	1	5
SKUPAJ			21	120

Potujoče knjižnice iz Maribora, Ptuja, Kamnika, Novega mesta in Kopra ne obiskujejo DSO-jev. Navajajo naslednje razloge: potrebe po potujoči knjižnici zaenkrat ni, osrednja knjižnica

⁴ 3 DSO-ji + 1 enota DSO-ja Impoljca

izvaja bralna srečanja in pripravi zeleno gradivo za stanovalce.

Na odprto vprašanje, kako pogosto potujoče knjižnice obiskujejo DSO-je, je šest anketirancev odgovorilo, da enkrat mesečno, dva pa sta navedla, da potujoča knjižnica obišče DSO enkrat na 14 dni. Čas postankov potujočih knjižnic pred stavbo DSO-jev je različen. Posavska potujoča knjižnica ima določen čas postanka med 20 in 45 minut, dve potujoči knjižnici, Tržič in Ajdovščina, namenita stanovalcem DSO-jev 30 minut, Tolmin 45 minut, Nova Gorica med 30 in 40 minut, Murska Sobota med 40 in 60 minut, najdaljši postanek med 1 uro in 1 uro 45 minut navaja Ljubljana. Šest bibliotekarjev na potujočih knjižnicah ocenjuje, da je čas postanka pri DSO-jih dovolj dolg, medtem ko dva ocenjujeta, da trajanje postanka ni dovolj dolgo.

Splošno zadovoljstvo z obiskom stanovalcev uporabnikov iz DSO-jev je pet anketirancev na lestvici zadovoljstva ocenilo s 5 – zelo sem zadovoljen/a, ena potujoča knjižnica s 4 – zadovoljen/a sem, ena potujoča knjižnica s 3 – zadovoljen/a in ena potujoča knjižnica z 2 – nisem zadovoljen/a.

Pet potujočih knjižnic ima urejen dostop za funkcionalno ovirane osebe (dvižna rampa), medtem ko jih tri potujoče knjižnice nimajo, to so Murska Sobota, Tržič in Nova Gorica.

Vseh osem bibliotekarjev na potujočih knjižnicah meni, da so stanovalci uporabniki zadovoljni s knjižnično zbirko. Iskanja knjižničnega gradiva se stanovalci uporabniki v vseh osmih potujočih knjižnicah lotijo s pomočjo bibliotekarja, ki jim svetuje. Ker je to vprašanje omogočalo oba možna odgovora, sta dva bibliotekarja označila, da si stanovalci uporabniki poiščejo knjižnično gradivo tudi samostojno.

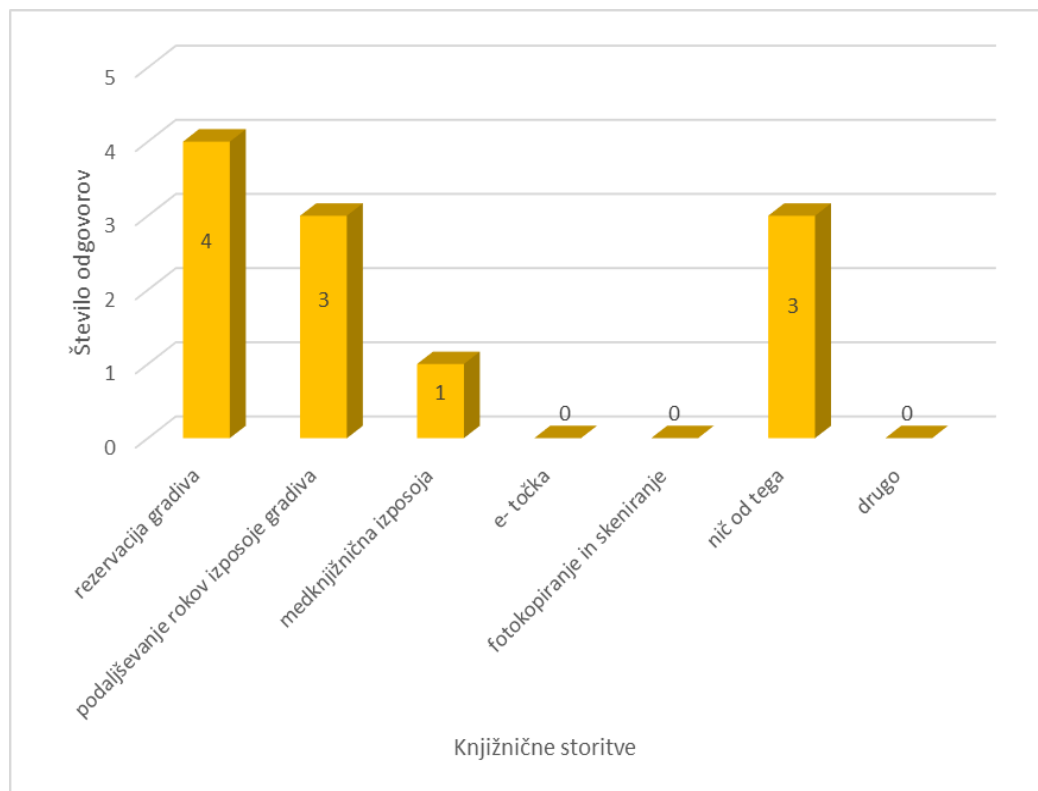
Stanovalci uporabniki pri izboru gradiva posegajo po različnih žanrih, kar prikazuje Preglednica 3. Bibliotekarji na potujočih knjižnicah navajajo, da jih največ bere ljubezenske in zgodovinske romane, sledijo avtobiografije, poezija, kriminalni romani ter strokovna in mladinska literatura. Stanovalci uporabniki ne posegajo po fantazijskih romanih in neknjižnem gradivu. Kot »drugo« so bibliotekarji na potujočih knjižnicah večkrat izpostavili, da stanovalci uporabniki iščejo romane s kmečko tematiko, slovenske večernice in povesti slovenskih avtorjev. Kot dodaten kriterij pri izbiri knjižnega gradiva so navedli tudi večji tisk.

Preglednica 3: Literarni žanri, po katerih posegajo stanovalci uporabniki v DSO-jih

Literarni žanri	Število odgovorov
ljubezenski romani	8
zgodovinski romani	8
kriminalni romani	2
fantazijski romani	0
Avtobiografije	6
Poezija	4
mladinska literatura	1
strokovna literatura	2
neknjižno gradivo	0
drugo: romani s kmečko tematiko, slovenske večernice, povesti slovenskih avtorjev, romani v večjem tisku	
SKUPAJ	31

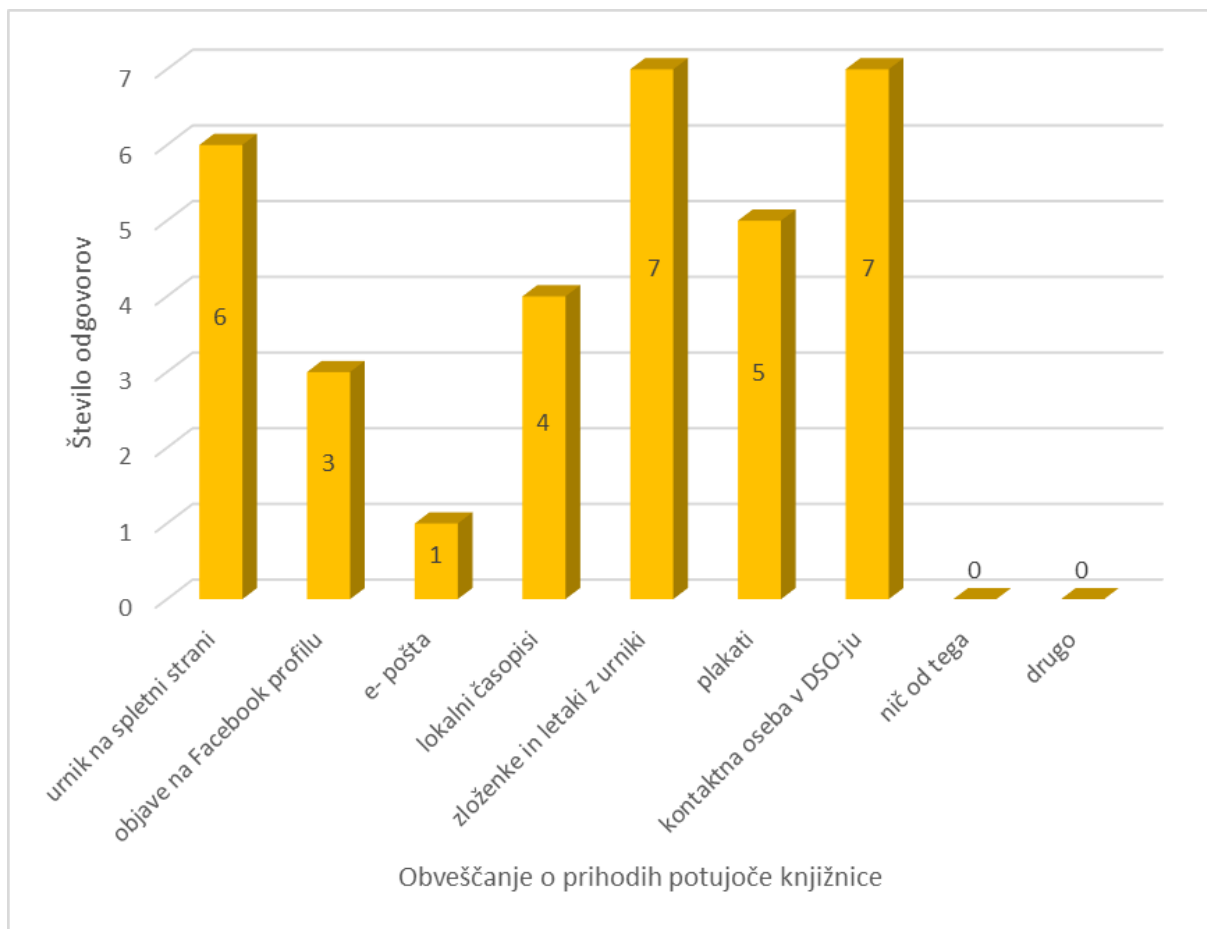
Knjižnično gradivo imajo opremljeno z dodatnimi oznakami za lažje iskanje (npr. večji tisk) v dveh potujočih knjižnicah, in sicer v Ljubljani in Postojni. Potujoča knjižnica v Postojni ima oblikovan priporočilni seznam knjig za starejše uporabnike.

Zanimalo nas je tudi, katerih knjižničnih storitev na potujočih knjižnicah se poslužujejo stanovalci uporabniki v DSO-jih. Možnih je bilo več odgovorov (Slika 4). Stanovalci uporabniki se najpogosteje poslužujejo rezervacije gradiva (servis Moja knjižnica, telefon in e-pošta), in sicer v štirih potujočih knjižnicah. V treh potujočih knjižnicah stanovalci uporabniki podaljšujejo izposojevalne roke gradiva preko servisa Moja knjižnica, telefona in e-pošte. V eni potujoči knjižnici beležijo uporabo medknjižnične izposoje. E-točke (internet, podatkovne baze ipd.) in fotokopiranja ter skeniranja se stanovalci uporabniki ne poslužujejo. V treh potujočih knjižnicah se stanovalci uporabniki ne poslužujejo nobene od naštetih knjižničnih storitev.

Slika 4: Uporaba knjižničnih storitev na potujočih knjižnicah s strani stanovalcev uporabnikov v DSO-jih

Nadalje smo bibliotekarje vprašali, na kakšen način seznanjajo in obveščajo DSO-je o obiskih potujoče knjižnice na postajališču pred ustanovo (Slika 5). Izbrali so lahko več ponujenih odgovorov. Večina potujočih knjižnic jih obvešča s pomočjo zloženk in letakov z urniki (7 odgovorov) oziroma preko kontaktne osebe v DSO-ju (7 odgovorov), sledi obveščanje preko urnika na spletni strani potujoče knjižnice (6 odgovorov), plakatov v prostorih DSO-jev (5 odgovorov), lokalnih časopisov (4 odgovori) in objav na Facebook profilu potujoče knjižnice (3 odgovori). Najmanj je obveščanja stanovalcev v DSO-jih preko elektronske pošte (1 odgovor).

Slika 5: Obveščanje DSO-jev o prihodih potujočih knjižnic

Bibliotekarji na šestih potujočih knjižnicah, v Ljubljani, Trzinu, Novi Gorici, Posavju, Tolminu in Postojni, o poteku nadaljnega dela komunicirajo z zaposlenimi v DSO-jih, ki obenem skrbijo tudi za seznam izposojenih knjig. Le v dveh potujočih knjižnicah, Ajdovščina in Murska Sobota, zaposleni v DSO-jih ne skrbijo za seznam izposojenih knjig in komunikacijo s stanovalci uporabniki.

Potujoča knjižnica v Trzinu izvaja bralni projekt v sodelovanju z DSO-ji (bralni krožek), medtem ko v ostalih sedmih potujočih knjižnicah bralnih projektov ne izvajajo.

Zadnja tri vprašanja v anketnem vprašalniku so bila odprtega tipa, zato smo pri analizi odgovore združili na podlagi podobnih mnenj anketirancev. Na vprašanje, v čem bibliotekarji vidijo prednost sodelovanja z DSO-ji, so odgovorili:

- potujoča knjižnica se pripelje neposredno pred stavbo, zato so knjižnične storitve in knjižnično gradivo dostopne ter na voljo vsem stanovalcem; ponekod je na potujočih knjižnicah zagotovljen dostop tudi za funkcionalno ovirane osebe;
- stanovalci uporabniki ne potrebujejo prevoza do osrednje knjižnice, ki je oddaljena in je zato potujoča knjižnica odlična rešitev za dostavo knjig;
- prispevek k medgeneracijskemu sodelovanju za spodbujanje branja, širjenje in ohranjanje bralne kulture stanovalcev v poznih letih ter popestritev vsakdana v DSO-jih;
- socialna vloga potujoče knjižnice pri povezovanju ljudi; stanovalci uporabniki so zelo veseli obiska in radi poklepetajo;
- možnosti za kulturne dogodke, ure pravljic, delavnice ipd.

Na vprašanje, s kakšnimi težavami in pomanjkljivostmi se bibliotekarji na potujočih knjižnicah pri delu z DSO-ji srečujejo in kaj bi radi v prihodnje izboljšali, so odgovorili naslednje:

- največje težave so bile omejitve zaradi epidemije COVID-19, saj so bili odpovedani obiski, druženja, čajanke in pripovedovanje zgodb v DSO-jih;
- različne bolezni stanovalcev uporabnikov v DSO-jih, kar otežuje njihov prihod v potujočo knjižnico oz. bolezni, ki ne dovolijo uporabo knjižničnih storitev (npr. slabši vid, slaba koncentracija ipd.);
- ponekod je veliko zanimanje stanovalcev uporabnikov za obisk potujočih knjižnic v DSO-jih, drugje je obisk manjši ali pa le s strani zaposlenih v DSO-jih;
- pomanjkanje časa za kvalitetnejše delo s stanovalci uporabniki v DSO-jih, kot so bralni krožki, saj je trajanje postanka omejeno in zato izvajajo projekte bibliotekarji iz osrednjih knjižnic;
- pomanjkanje strokovnosti za delo s posebnimi skupinami uporabnikov, zato bi bila dobrodošla izobraževanja na to temo;
- knjižnično gradivo ni označeno z dodatnimi oznakami za lažje iskanje, zato bi bilo potrebno označevanje knjig z večjim tiskom;
- potrebno bi bilo več poglobljenega sodelovanja z zaposlenimi v DSO-jih, ki bi predlagali ideje, pobude in želje stanovalcev uporabnikov.

Bibliotekarji na potujočih knjižnicah so dodali, da si želijo več sodelovanja z DSO-ji, kot so organiziranje raznih prireditev, branja zgodb za odrasle, čajank, bralnih krožkov, obiskov

literarnih gostov ipd. Poudarili so, da bi bili dobrodošli občasni obiski in organizirani dogodki s strani potujočih knjižnic za stanovalce DSO-jev izven stalnega urnika ter uvedba bralnih projektov. Dodali so še, da na postajališča potujočih knjižnic, ki so v prvi vrsti namenjena stanovalcem uporabnikom v DSO-jih, prihajajo tudi okoliški prebivalci, kar ocenjujejo kot pozitivno. Pri izposoji gradiva na potujočih knjižnicah stanovalci uporabniki v DSO-jih uporabljajo skupinsko člansko izkaznico in niso vpisani posamično. V nekaterih potujočih knjižnicah pripravijo knjižnično gradivo za stanovalce uporabnike in ga sami bibliotekarji dostavijo v sobe stanovalcev v DSO-jih, zato je fizičnega obiska potujočih knjižnic s strani stanovalcev manj.

5.2 REZULTATI PISNEGA INTERVJUJA ZAPOSLENIH V POSAVSKIH DOMOVIH STAREJŠIH OBČANOV

5.2.1 Dom upokojencev in okrbovancev Impoljca

Posavska potujoča knjižnica obišče Dom upokojencev in oskrbovancev Impoljca dvakrat na mesec, drugi obisk potujoče knjižnice je namenjen stanovalcem v dislocirani bivalni enoti Brezovo na drugi lokaciji. Intervjuvanka je navedla, da je skupaj okoli 10–12 oskrbovancev, ki zelo radi obiščejo potujočo knjižnico in si izposodijo gradivo, največkrat pravljice, romane in poezijo. Vsak oskrbovanec lahko obišče potujočo knjižnico, izposojajo knjig pa dovolijo tistim, za katere ocenijo, da bodo primerno skrbeli zanje. S sodelovanjem Posavske potujoče knjižnice je intervjuvanka zelo zadovoljna, dodaja še, da so zelo zadovoljni tudi stanovalci uporabniki. Izpostavila je, da vidijo prednost predvsem v tem, da je potujoča knjižnica dostopna vsem in so zelo hvaležni za vso posvečeno pozornost, saj jim to veliko pomeni.

Intervjuvanka je ocenila, da so tako stanovalci uporabniki potujoče knjižnice kot tudi DSO zelo zadovoljni (ocena 5) s termini in pogostostjo obiskov, dolžino postanka, komunikacijo s potujočniki, z obveščanjem o prihodih bibliobusa in spremembah ter tudi s knjižničnimi storitvami, medtem ko je z razpoložljivim knjižničnim gradivom zadovoljna (ocena 4). Intervjuvanka meni, da bi stanovalci uporabniki želeli, da Posavska potujoča knjižnica izvaja bralne projekte, a zaenkrat še ne vedo, kakšno obliko bralnega projekta bi predlagali. V DSO-ju niso opazili pomanjkljivosti pri delu s potujočo knjižnico.

5.2.2 Dom starejših občanov Krško

Intervjuvanka iz Doma starejših občanov Krško je navedla, da so tako stanovalci uporabniki potujoče knjižnice kot tudi DSO zelo zadovoljni s sodelovanjem s Posavsko potujočo knjižnico. Pri njih že poteka projekt Knjižne zmenkarije (bralno-pogovorne ure), ki jih izvaja bibliotekarka iz Valvasorjeve knjižnice Krško, zato intervjuvanka meni, da bi bilo potrebno dodatno preveriti pri stanovalcih uporabnikih, če bi želeli še kakšen bralni projekt. Kot prednost potujoče knjižnice intervjuvanka izpostavlja, da ima potujoča knjižnica dostop z dvigalom in je tako omogočen vstop v bibliobus tudi invalidom. Stanovalci uporabniki zelo radi pridejo po knjige, največkrat posežejo po domačih slovenskih avtorjih, kriminalnih romanih in pravljicah. Tako stanovalci uporabniki kot zaposleni so hvaležni za obiske, prijaznost, svetovanje pri izbiri gradiva in potrpežljivost. Ne vidijo pomanjkljivosti, ki bi jih bilo potrebno odpraviti.

Intervjuvanka je ocenila, da so tako stanovalci uporabniki potujoče knjižnice kot tudi DSO zelo zadovoljni (ocena 5) s termini in pogostostjo obiskov, dolžino postanka, komunikacijo s potujočniki, z obveščanjem o prihodih bibliobusa in spremembah, s knjižničnim gradivom in s knjižničnimi storitvami.

5.2.3 Dom upokojencev Brežice

Intervjuvanka iz Doma upokojencev Brežice je odgovorila, da so zaposleni v DSO-ju in stanovalci uporabniki na splošno zelo zadovoljni s Posavsko potujočo knjižnico. Želeli bi, da bi potujoča knjižnica izvajala bralne projekte, saj predvidevajo, da bi bili stanovalci uporabniki zanje zainteresirani. Prednost potujoče knjižnice vidijo v tem, da si stanovalci uporabniki sami izberejo in izposodijo gradivo. Posegajo predvsem po zgodovinskih ljubezenskih romanih, radi pa tudi zaprosijo za pomoč bibliotekarko, da jim izbere knjige. Kot prednost intervjuvanka izpostavlja dvigalo za tiste stanovalce uporabnike, ki ne morejo ali težje vstopajo v potujočo knjižnico po stopnicah. V DSO-ju niso opazili kakšnih pomanjkljivosti. Intervjuvanka je predlagala, da bi se v knjižnično zbirko vključilo več romanov z večjim tiskom.

Intervjuvanka je ocenila, da so tako stanovalci uporabniki potujoče knjižnice kot tudi DSO zelo zadovoljni (ocena 5) s termini in pogostostjo obiskov, dolžino postanka, komunikacijo s potujočniki, z obveščanjem o prihodih bibliobusa in spremembah, s knjižničnim gradivom in s knjižničnimi storitvami.

6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI

S pomočjo anketiranja bibliotekarjev, ki opravljajo storitve potujočih knjižnic, in pisnega intervjuja z zaposlenimi v DSO-jih smo pridobili raziskovalne podatke o sodelovanju potujočih knjižnic z DSO-ji v Sloveniji. Osem slovenskih potujočih knjižnic skupaj obiskuje 21 DSO-jev, Posavska potujoča knjižnica obiskuje tri DSO-je in eno enoto. Z zbiranjem podatkov nismo imeli večjih težav, saj so bili tako bibliotekarji kot zaposleni v DSO-jih pripravljene sodelovati v raziskavi. Na osnovi rezultatov ankete in pisnega intervjuja smo želeli odgovoriti na tri raziskovalna vprašanja.

Najprej nas je zanimalo, ali so stanovalci uporabniki v DSO-jih zadovoljni z obiskom, dostopom, knjižnično zbirko in storitvami potujoče knjižnice. Kot smo domnevali, so stanovalci uporabniki zelo veseli prihoda in zadovoljni z obiskom potujoče knjižnice ter dolžino postanka. Večina v anketi sodelujočih bibliotekarjev je na splošno zadovoljna z obiskom stanovalcev uporabnikov iz DSO-jev. Potujoče knjižnice obiskujejo DSO-je enkrat ali dvakrat na mesec. O prihodih na postajališče pred ustanovo DSO-jev potujoče knjižnice seznanjajo preko zloženek in letakov z urniki, kontaktirajo dotične osebe v DSO-jih, objavljajo urnike na spletni strani potujočih knjižnic in pripravijo plakate za prostore DSO-jev. Nekatere potujoče knjižnice objavljajo razpored obiskov tudi v lokalnih časopisih. Manj je objavljanja na Facebook profilu in pošiljanja urnikov po elektronski pošti. Bibliotekarji v večini ocenjujejo, da je čas postanka potujočih knjižnic pri DSO-jih dovolj dolg, postanki trajajo med 20 minutami in 1 uro 45 minut.

Za funkcionalno ovirane osebe je vstop z dvižno rampo omogočen v petih potujočih knjižnicah, medtem ko imajo tri potujoče knjižnice oviran vstop. Posavska potujoča knjižnica ima urejen vstop z dvižno rampo, kar so tudi zaposleni v DSO-jih izpostavili kot prednost potujoče knjižnice.

Stanovalci uporabniki so zadovoljni s knjižnično zbirko na potujočih knjižnicah in največ posegajo po ljubezenskih in zgodovinskih romanih, avtobiografijah ter poeziji. Bibliotekarji zaznavajo, da je veliko povpraševanje po romanih s kmečko tematiko in romanih slovenskih avtorjev ter gradivu z večjim tiskom. To potrjujejo tudi zaposleni v DSO-jih. Prav tako so stanovalci uporabniki zadovoljni s knjižničnimi storitvami potujočih knjižnic. Največ se

poslužujejo rezervacije gradiva in podaljševanja izposojevalnih rokov gradiva preko servisa Moja knjižnica, telefona in e-pošte. Za seznam izposojenih knjig in komunikacijo s potujočimi knjižnicami je večina bibliotekarjev dogovorjena z zaposlenimi v DSO-jih.

Naslednje raziskovalno vprašanje, ki smo si ga zastavili, se je nanašalo na opremo knjižničnega gradiva potujočih knjižnic. Ugotoviti smo želeli, če vsebuje vidne oznake, ki uporabnikom olajšajo iskanje oziroma izbor gradiva. Domnevali smo, da knjižnična gradiva ne vsebujejo vidnih oznak in zato stanovalci uporabniki pri izbiri gradiva potrebujejo več pomoči ter svetovanja s strani bibliotekarja. Rezultati raziskave so našo domnevo potrdili, kajti le v dveh potujočih knjižnicah je knjižnično gradivo opremljeno z dodatnimi oznakami (večji tisk), medtem ko v ostalih šestih potujočih knjižnicah ni. Priporočilni seznam knjig za starejše uporabnike imajo le v eni potujoči knjižnici. Bibliotekarji menijo, da bi bilo potrebno označevanje knjig, ki imajo večji tisk. Pravilno smo domnevali tudi, da stanovalci uporabniki potrebujejo pomoč bibliotekarja pri svetovanju in izbiri gradiva, nekaj pa je tudi takih, ki si gradivo radi izberejo sami. Stanovalci uporabniki radi povprašajo za dobro knjigo oziroma prepustijo bibliotekarju, da izbere gradivo zanje, kar izpostavljajo tudi intervjuvanci v DSO-jih.

Tretje raziskovalno vprašanje se je nanašalo na bralne projekte potujočih knjižnic, ki potekajo v sodelovanju z DSO-ji. Ena potujoča knjižnica izvaja bralni krožek, medtem ko ostale potujoče knjižnice ne izvajajo bralnih projektov, ki bi bili prilagojeni in namenjeni stanovalcem uporabnikom DSO-jev, vendar si v prihodnosti to želijo. Anketirani bibliotekarji so izpostavili težavo glede izvajanja bralnih projektov, saj so postanki potujočih knjižnic časovno omejeni, kar bi vplivalo na kvaliteto dela. Prav tako so omenili, da manjka strokovnega znanja pri bibliotekarjih pri delu s posebnimi skupinami uporabnikov, zato bralne projekte izvajajo za to usposobljeni knjižničarji iz osrednjih knjižnic. Zaposleni v DSO-jih menijo, da bi bili stanovalci uporabniki zainteresirani za bralne projekte v organizaciji potujočih knjižnic, ki bi bili prilagojeni za posebne skupine uporabnike.

Z raziskavo smo ugotovili, da so DSO-ji na splošno zadovoljni s ponudbo knjižničnega gradiva in storitvami, ki jih nudijo potujoče knjižnice za njihove stanovalce. Prav tako so posavski DSO-ji zadovoljni s sodelovanjem s Posavsko potujočo knjižnico in jo stanovalci uporabniki z veseljem obiskujejo. Menimo, da bi v prihodnje morali narediti še intervju s stanovalci

uporabniki, kar bi nam prineslo več informacij o njihovih potrebah, željah, pričakovanjih ter o njihovem splošnem vtisu, kako dojemajo Posavsko potujočo knjižnico. Razumeti namreč moramo, da so starostniki v DSO-jih posebna skupina uporabnikov, ki imajo različne interese in potrebe po branju, po kognitivnem in intelektualnem razvoju. Potujoče knjižnice se trudijo osebam z ovirami, ki so lahko telesne, senzorne in intelektualne, prilagajati, jim ponuditi pomoč, prisluhniti in priskrbeti najprimernejše gradivo.

Izhajajoč iz rezultatov raziskave bi bilo potrebno v zbirke potujočih knjižnic vključiti več knjižničnega gradiva z večjim tiskom, obenem pa bi bilo potrebno označevanje takega gradiva. Predlagali bi, da se knjige z večjim tiskom označijo s posebno nalepko na hrbtni strani, kar bi olajšalo iskanje primerne gradiva tako stanovalcem uporabnikom kot bibliotekarjem. Predlagali bi tudi uvedbo bralnikov za izposajo elektronskih knjig, saj omogočajo postopno povečevanje pisave, nastavitve osvetlitve zaslona itd., kar je slabovidnim osebam v veliko pomoč. Poleg elektronskih knjig imajo tudi zvočne knjige vedno večji pomen in bi bile primerne za stanovalce, ki imajo okvaro vida ali druge ovire na področju branja. Pri svetovanju in izbiranju knjižničnega gradiva bi bil dobrodošel priporočilni seznam knjig za starostnike. V pripravo priporočilnega seznama bi morali vključiti stanovalce uporabnike in jih na ta način spodbuditi k predajanju in sprejemanju znanj ter medsebojni izmenjavi bralnih izkušenj. Poleg soustvarjanja priporočilnih seznamov bi lahko potujoče knjižnice stanovalce uporabnike DSO-jev vključile v različne oblike kulturnih udejstvanj, kot so bralni projekti, obiski literarnih gostov itd.. Za začetek bi na Posavski potujoči knjižnici pripravili bralni projekt, katerega bi oblikovali na podlagi želja, mnenj in potreb stanovalcev uporabnikov v posavskih DSO-jih. V ta namen bi bilo smiselno narediti kratko raziskavo s stanovalci uporabniki DSO-jev v Posavju. Njeni rezultati bi nam pomagali pri načrtovanju bralnega projekta na Posavski potujoči knjižnici.

Na področju dela s starostniki v institucionalnih varstvih se zahtevajo določena znanja, izkušnje in kompetence, kar prispeva k večji produktivnosti in kakovosti dela z njimi. Pomanjkanje znanja so izpostavili tudi bibliotekarji na potujočih knjižnicah, ki se zavedajo, da se je v času postanka bibliobusa potrebno celostno posvetiti stanovalcem (zadovoljiti njihove informacijske in bralne potrebe, posvetiti in nameniti čas za kratek pogovor, obenem pa upoštevati različno socialno ozadje stanovalcev). Menimo, da je prisotna velika potreba po dodatnih izobraževanjih in usposabljanjih, kar so prepoznali tudi potujoči bibliotekarji.

Poslanstvo potujočih knjižnic ni samo zagotoviti knjižnično gradivo in pokriti potrebe po knjižničnih storitvah na podeželju. Potrebno je razmišljati tudi, kako se približati ranljivim skupinam kot so stanovalci uporabniki v DSO-jih. Starostnike moramo spodbujati, da živijo še naprej s pričakovanji in so aktivni na različnih področjih. Ker so starostniki v tem življenjskem obdobju bolj občutljivi in imajo občutek, da so potisnjeni na rob družbe, je med njimi prisotna osamljenost. Ravno knjiga in branje ter obiski potujoče knjižnice imajo moč, da preženejo občutek osamljenosti.

Cilj Posavske potujoče knjižnice je v prihodnje svoje storitve in dejavnosti še bolj približati stanovalcem uporabnikom v posavskih DSO-jih. Z njihovo vključitvijo v pripravo priporočilnega bralnega seznama in načrtovanjem bralnega projekta želi knjižnica spodbuditi ostale stanovalce v DSO-jih, da se kot aktivni člani pridružijo potujoči knjižnici in tako bolj kakovostno preživljajo prosti čas.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Bon, M., Aupič, M. in Jarc, M. (2017). *Poročilo o dejavnosti osrednjih območnih knjižnic (OOK): izvajanje posebnih nalog v obdobju 2014–2016*. Narodna in univerzitetna knjižnica. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-5KD1DEL711d41a7-8e3a-429e-a513-1b6c77f70f35/PDF>
- Cijan, R. in Cijan, V. (2003). *Zdravstveni, socialni in pravni vidiki starostnikov*. Visoka zdravstvena šola Maribor.
- Dom starejših občanov Krško. (b. d.). *O nas*. <https://dsokrsko.si/o-nas/dobrodosli-na-strani-doma-starejsih-obcanov-krsko/>
- Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities*. (2000). IFLA, Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons. <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf>
- IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah*. (1994). IFLA. <https://repository.ifla.org/handle/123456789/690>
- Impoljca. (b. d.). *Rast in razvoj skozi čas*. <http://www.impoljca.si/impoljca/o-domu/rast-in-razvoj-skozi-cas>

- Kramberger, D. (1992). Splošnoizobraževalna knjižnica in uporabniki v tretjem življenjskem obdobju. *Knjižnica*, 36(1), 19–28.
- Likar, T. (2017). Zrcalce, zrcalce na steni povej: je dostopnost branja enaka za vse, tudi za slepe in slabovidne? V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev* (str. 277). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-0ZRHCRHS/65ee66c5-044e-425e-b8ee-6709d5611d53/PDF>
- Lujić, D. (2002). Kako do bralcev, ki sami ne morejo do knjižnice? *Knjižnica*, 46(4), 305–315.
- Macuh, B. (2017). *Življenjski slog starostnikov v domovih za starejše*. Kulturni center Maribor.
- Mali, J. (2008). *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Fakulteta za socialno delo.
- Mrgole Jukič, T. (2021). Statistika potujočih knjižnic Slovenije za leto 2020. *Potujoče novice*, 16(1-2), 6–11. <https://online.anyflip.com/hqule/vrtx/mobile/index.html>
- Posavska potujoča knjižnica. (b. d.). *O Posavski potujoči knjižnici*. <https://www.posavska-potujoca.si/>
- Posavska potujoča knjižnica. (2022). *Letno poročilo Posavske potujoče knjižnice za leto 2021*.
- Pugelj, N. (1994). Potujoče knjižničarstvo v Sloveniji: razmišljanja ob pričetku priprave standardov. *Knjižnica*, 38(3-4), 93–107.
- Skupnost socialnih zavodov Slovenije. (b. d.). *Splošno o domovih za starejše*. <https://www.ssz-slo.si/splosno-o-domovih-in-posebnih-zavodih/>
- Splošna deklaracija človekovih pravic. (2018). *Uradni list RS*, 24/2018.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*. (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Mobile library guidelines*. (2010). International Federation of Library Associations and Institutions. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/123.pdf>
- Šoštar, U. (2019). Otroške bralne izkušnje današnjih starostnikov. *Kakovostna starost*, 22(3), 14–24.
- Vozel, P. in Badovinac, B. (2011). Lovro Stepišnik in potujoče knjižničarstvo na Slovenskem na prehodu iz 19. v 20. stoletje. *Knjižnica*, 55(2-3), 223–238.
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUIJK, 92/2015.

Zaviršek, D., Kačič, M., Krstulović, G. in Sobočan, A. M. (2016). Senzorno ovirani in osebe z ovirami na področju branja pri dostopanju do bralnega gradiva v specialni in splošnih knjižnicah v Sloveniji. *Knjižnica*, 60(4), 33–54.

PRILOGE

PRILOGA 1: Anketni vprašalnik za bibliotekarje na potujočih knjižnicah

Pozdravljeni.

Pred vami je spletni anketni vprašalnik o sodelovanju vaše potujoče knjižnice z domovi za starejše v Sloveniji. S pomočjo vaših odgovorov bom pripravila raziskavo za zaključno pisno nalogo bibliotekarskega izpita in tako poskusila pridobiti vpogled v sodelovanje 13 slovenskih potujočih knjižnic z domovi za starejše.

Anketa vsebuje 21 vprašanj. Izpolnjevanje anketnega vprašalnika vam bo vzelo največ 15 minut časa.

Prosila bi vas, da si vzamete čas in odgovorite na zastavljena vprašanja.

Petra Jarkovič,

bibliotekarka na Posavski potujoči knjižnici

1. Ali potujoča knjižnica, v kateri ste zaposleni, obiskuje stanovalce v domovih za starejše?
 - a. DA
 - b. NE
2. Ali obiskujete vse domove za starejše na območju, ki ga pokriva vaša potujoča knjižnica?
 - a. DA
 - b. NE

Če ste odgovorili z »NE«, vas prosim, da navedete razloge:

3. Koliko domov za starejše obiskujete s svojo potujočo knjižnico?
-

4. Kako pogosto obiskujete domove za starejše s svojo potujočo knjižnico?
-

5. V katerih občinah obiskujete domove za starejše s svojo potujočo knjižnico?
-

6. Ocenjujete, da je čas postanka potujoče knjižnice pri domovih za starejše dovolj dolg?
 - a. DA
 - b. NE

Čas postanka: _____

7. Koliko imate stanovalcev iz domov za starejše, ki so vaši redni uporabniki?

8. Prosim vas, da ocenite svoje splošno zadovoljstvo z obiskom stanovalcev uporabnikov iz domov za starejše, pri čemer 1 pomeni »sploh nisem zadovoljen« in 5 »zelo sem zadovoljen«:

1 – sploh nisem zadovoljen/a

2 – nisem zadovoljen/a

3 – zadovoljen/a

4 – sem zadovoljen

5 – zelo sem zadovoljen/a

9. Ali imate na potujoči knjižnici urejen dostop za funkcionalno ovirane osebe?

a. DA

b. NE

10. Ali menite, da so stanovalci uporabniki zadovoljni s knjižnično zbirko na potujoči knjižnici?

a. DA

b. NE

Drugo:

11. Kako se stanovalci uporabniki lotijo iskanja knjižničnega gradiva?

(možna sta oba odgovora)

a. želeno gradivo si poiščejo sami

b. zaprosijo za pomoč in svetovanje bibliotekarja

12. Po kakšni literaturi stanovalci uporabniki najraje posegajo?

(možnih je več odgovorov)

a. ljubezenski romani

b. zgodovinski romani

c. kriminalni romani

d. fantazijski romani

e. avtobiografije

f. poezija

g. mladinska literatura

h. strokovno gradivo

- i. neknjižno gradivo
 - j. drugo:
-

13. Ali je gradivo na vaši potujoči knjižnici opremljeno z dodatnimi oznakami za lažje iskanje (npr. večji tisk)?

- a. DA
- b. NE

14. Ali imate na potujoči knjižnici oblikovan priporočilni seznam knjig za starejše uporabnike?

- a. DA
- b. NE

15. Ali se stanovalci uporabniki poslužujejo naslednjih knjižničnih storitev?

(možnih je več odgovorov)

- a. rezervacija gradiva (servis Moja knjižnica, telefon, e-pošta)
 - b. podaljševanje izposojevalnih rokov izposoje gradiva (servis Moja knjižnica, telefon, e-pošta)
 - c. medknjižnična izposoja
 - d. e-točka (internet, podatkovne baze ipd.)
 - e. fotokopiranje in skeniranje
 - f. nič od naštetega
 - g. drugo:
-

16. Kako seznanjate domove za starejše o vaših obiskih na postajališče pred ustanovo?

(možnih je več odgovorov)

- a. urnik na spletni strani potujoče knjižnice
 - b. objave na Facebook profilu potujoče knjižnice
 - c. elektronska pošta
 - d. lokalni časopisi
 - e. zloženke in letaki z urniki
 - f. plakati
 - g. kontaktna oseba v domu za starejše
 - h. nič od naštetega
 - i. drugo: _____
-

17. Ali je kdo od zaposlenih v domu za starejše, ki skrbi za seznam izposojenih knjig in komunikacijo z vami?

a. DA

b. NE

18. Ali v okviru potujoče knjižnice izvajate bralne projekte v sodelovanju z domovi za starejše?

a. DA, katere:

b. NE

19. V čem vidite prednosti sodelovanja z domovi za starejše?

20. Se pri delu z domovi za starejše srečujete s težavami in pomanjkljivostmi, kar si želite v prihodnje izboljšati?

21. Bi želeli še kaj dodati oz. poudariti glede delovanja vaše potujoče knjižnice z domovi za starejše?

PRILOGA 2: Vprašanja za zaposlene v DSO-jih

1. Kako ste v domu za starejše na splošno zadovoljni s sodelovanjem s Posavsko potujočo knjižnico?
2. Kako ste zadovoljni z naslednjimi elementi od 1 (sploh nisem zadovoljen) do 5 (zelo sem zadovoljen):

Elementi	1	2	3	4	5
Termini in pogostost obiskov					
Dolžina postanka					
Komunikacija s potujočniki					
Obvestila o prihodih bibliobusa in spremembah					
Knjižnično gradivo					
Knjižnične storitve					

3. Ali bi želeli, da Posavska potujoča knjižnica med stanovalci doma za starejše izvaja bralne projekte? Kakšno obliko bralnega projekta bi predlagali (npr. glasno branje, bralna značka ipd.)?

4. V čem vidite prednosti sodelovanja domov za starejše s potujočo knjižnico?

5. Ste pri delu s potujočo knjižnico opazili kakšne pomanjkljivosti, kar bi lahko izboljšali, spremenili ali morda dodali?

6. Kako so stanovalci uporabniki zadovoljni s Posavsko potujočo knjižnico?

7. Bi želeli še kaj dodati oz. poudariti glede sodelovanja s potujočo knjižnico?
